

DOI: 10.31499/2519-2035.14.2026.358596

УДК 94(476)"18":323.281

Олександр ДАВЛЕТОВ,
<https://orcid.org/0000-0002-7904-9776>
кандидат історичних наук,
професор кафедри всесвітньої історії та
міжнародних відносин
Запорізького національного університету
(Запоріжжя, Україна),
dar5zp5ua@gmail.com

Ігор САЛАМАХА,
<https://orcid.org/0000-0002-4790-2699>
кандидат історичних наук,
доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
Інженерного навчально-наукового інституту ім. Ю.М. Потебні
Запорізького національного університету
(Запоріжжя, Україна)
salamakha1971@gmail.com

КРИЧЕВСЬКЕ ПОВСТАННЯ 1740–1744 РР. ЯК ТРАНСФЕР ПОВСТАНСЬКОЇ МОДЕЛІ: ВАСИЛЬ ВОЩИЛО ТА ОБРАЗ «РОДИЧА» БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

У статті здійснено аналіз Кричевського повстання 1740–1744 рр. у межах концепції трансферу повстанської моделі. Розглянуто трансформацію локального соціального конфлікту у символічно реконфігурований рух, у структурі якого визначальну роль відігравали механізми легітимзації, сакралізації лідерства та радикалізації насильства. Особливу увагу приділено постаті Василя Воцила та маніфесту 1744 р. як інструменту символічної організації конфлікту. Обґрунтовано, що динаміка повстання не може бути редукована до соціально-економічних пояснювальних схем, оскільки конфлікт демонструє складну взаємодію структурних та символічних чинників.

Ключові слова: Кричевське повстання, Василь Воцило, трансфер повстанської моделі, самозванство, радикалізація конфлікту, символічна легітимізація.

Olexandr DAVLIETOV,
<https://orcid.org/0000-0002-7904-9776>
Candidate of Historical Sciences,
Professor of the Department of World History and International Relations,
Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine),
dar5zp5ua@gmail.com

Igor SALAMAKHA,
<https://orcid.org/0000-0002-4790-2699>
PhD in History, Associate Professor
Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance
Y. M. Potebnia Engineering Educational and Scientific Institute
Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine)
salamakha1971@gmail.com

THE KRYCHEV UPRISING OF 1740–1744 AS A TRANSFER OF A REBELLION MODEL: VASYL VOSHCHYLO AND THE IMAGE OF A ‘KINSMAN’ OF BOHDAN KHMELNYTSKY

The article examines the Krychev uprising of 1740–1744 within the analytical framework of the transfer of an insurrectionary model. Traditionally, this conflict has been interpreted primarily through socio-economic explanations that emphasize tensions within the magnate economy and conflicts between local communities and the administrative structures of the Krychev starosty. However, such interpretations do not fully explain the dynamics and transformation of the uprising. The course of the conflict demonstrates the increasing importance of symbolic structures, mechanisms of authority construction, and changing forms of violence. The main thesis of the article is that the Krychev uprising should be interpreted as a case of the transfer of an insurrectionary model, in which symbolic mechanisms of legitimacy and leadership transformed a local protest into a qualitatively different political movement.

The first argument concerns the transformation of legitimizing practices during the uprising. At the initial stage the conflict developed within the logic of localized protest typical of early modern societies, including refusals to perform obligations and attacks directed against particular representatives of the administrative system. As the conflict escalated, however, new forms of symbolic legitimation emerged. These included the sacralization of leadership, appeals to hereditary authority, and the reinterpretation of the uprising as a struggle aimed at restoring a legitimate social and political order.

The second argument focuses on the role of Vasyl Voshchylo as a key figure in the symbolic reconfiguration of the rebellion. His self-presentation as a “grandson of Bohdan Khmelnytsky,” recorded in the manifesto of 1744, should not be interpreted merely as imposture. Within the context of early modern political culture such claims functioned as a strategy of symbolic legitimation that allowed the leader to construct an alternative source of authority and to mobilize supporters through an appeal to the memory of a sacralized historical figure.

The third argument addresses the process of conflict radicalization. As the uprising developed, violence gradually lost its primarily instrumental character and became integrated into a broader symbolic framework of struggle. This transformation was reflected in the changing perception of the opponent and the emergence of generalized social and confessional categories. Anti-Jewish violence that appeared in the later stages of the uprising is therefore interpreted in the article as an indicator of this radicalization and as a manifestation of the symbolic reconfiguration of the conflict rather than solely a consequence of economic antagonisms.

In conclusion, the Krychev uprising demonstrates the analytical value of interpreting early modern conflicts through the concept of insurrectionary model transfer. The main thesis of the article is confirmed by three key arguments: the transformation of legitimizing practices, the symbolic strategy of leadership construction associated with Vasyl Voshchylo, and the radicalization of the conflict through the expansion of symbolic categories of violence. These processes collectively show that the dynamics of the uprising cannot be adequately explained solely through socio-economic interpretations and should instead be understood within the broader framework of symbolic and political transformations characteristic of early modern society. English keywords: Krychev uprising, Vasyl Voshchylo, transfer of insurrectionary model, imposture, conflict radicalization, symbolic legitimation.

Keywords: *Krychev uprising, Vasyl Voshchylo, transfer of insurrectionary model, imposture, conflict radicalization, symbolic legitimation.*

Постановка проблеми. Кричевське повстання 1740–1744 рр. належить до тих соціальних конфліктів XVIII ст., які в історіографії традиційно інтерпретувалися переважно у межах соціально-економічних пояснювальних моделей. У подібних інтерпретаціях воно постає як локальний виступ населення, зумовлений загостренням суперечностей магнатського господарства, посиленням фіскального тиску та конфліктами між орендарською адміністрацією і місцевими громадами. Водночас перебіг повстання демонструє значно складнішу динаміку, що виявляється у тривалості конфлікту, трансформації форм соціальної дії та зміні механізмів легітимації повстанського руху.

Це дозволяє поставити питання про необхідність ширшої інтерпретації конфлікту, яка враховувала б не лише соціально-економічні чинники, але й символічні механізми мобілізації, легітимації влади та формування повстанського лідерства у ранньомодерному суспільстві.

Аналіз досліджень. У науковій літературі Кричевське повстання

розглядалося передусім у контексті соціально-економічної історії білоруських земель XVIII ст. Дослідники пов'язували виникнення конфлікту із функціонуванням магнатського господарства, посиленням орендарської системи та загостренням соціальних суперечностей у регіоні (Игнатенко, 1974; Мелешко, 1982; Мялешка, 1971). У цих працях повстання інтерпретується як локальний виступ селянства проти адміністративно-фіскального тиску.

У пізніших дослідженнях увага приділялася також соціальній структурі повстанського руху та особливостям його розвитку у регіональному контексті (Лойка, Мялешка, 1988; Лойка, Мялешка, 1992). Водночас подібні інтерпретації лише частково пояснюють динаміку повстання і недостатньо враховують символічні та культурні аспекти ранньомодерних конфліктів.

У сучасній історіографії дедалі більше уваги приділяється ролі символічних структур влади та моделей легітимації у процесах соціальної мобілізації. Зокрема, підходи історії політичної культури дозволяють розглядати ранньомодерні конфлікти як явища, у яких важливу роль відігравали символічні уявлення про владу, історичну пам'ять та форми легітимації соціальної дії (Яковенко, 2012). У цьому контексті важливим є також феномен самозванства, який у ранньомодерному суспільстві виступав одним із механізмів символічної реконструкції влади та мобілізації соціальних рухів (Бовгиря, 2017).

Водночас слід зазначити, що у сучасній історіографії відсутні спеціальні дослідження, присвячені інтерпретації Кричевського повстання у перспективі історії політичної культури та символічних механізмів легітимації влади. Наявні праці зосереджуються переважно на соціально-економічних передумовах конфлікту і лише частково враховують роль символічних моделей мобілізації та повстанського лідерства. Таким чином, проблема символічної реконфігурації повстанського руху та трансферу повстанських моделей у випадку Кричевського повстання залишається недостатньо дослідженою.

Метою статті є аналіз Кричевського повстання 1740–1744 рр. як прикладу трансферу повстанської моделі у соціально-політичному просторі Великого князівства Литовського. Дослідження спрямоване на реконструкцію символічних механізмів легітимації повстанського руху, трансформації моделей повстанського лідерства та процесів радикалізації конфлікту. Особливу увагу приділено ролі Василя Вошила та його апеляції до спадкової легітимності як інструмента символічної організації повстання.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічний контекст Кричевського повстання визначався особливостями функціонування Кричевського староства у першій половині XVIII ст. Регіон був інтегрований у систему магнатського господарства Великого князівства Литовського, де ключову роль відігравала орендарська модель управління. Саме ця модель передбачала передачу фіскальних та адміністративних функцій орендарям, що створювало умови для інтенсивного вилучення ресурсів та водночас сприяло виникненню конфліктів між адміністрацією та місцевим населенням (Игнатенко, 1974: 118-123).

У практичному вимірі функціонування орендарської системи нерідко

супроводжувалося розширенням повинностей, посиленням контролю та використанням насильницьких управлінських практик. Скарги населення на незаконні побори та зловживання адміністрації були типовими для регіону, що засвідчується як нарративними джерелами, так і історіографією (Лойка, Мялешка, 1988: 28-33).

Важливо наголосити, що до початку повстання конфліктність залишалася у межах звичних моделей локальної соціальної напруги. Вона не супроводжувалася розгорнутою ідеологічною артикуляцією та не передбачала автоматичної радикалізації протесту. Саме ця обставина робить подальшу трансформацію конфлікту особливо показовою.

Перші заворушення 1740 р. мали характер локального соціального протесту, форми якого відповідали типовому репертуару ранньомодерних конфліктів. Йдеться про відмову від виконання повинностей, локальні напади на представників адміністрації та насильницькі дії, спрямовані проти конкретних носіїв влади (Лойка, Мялешка, 1988: 34-38).

Насильство на цьому етапі мало переважно персоналізований характер і виконувало інструментальну функцію. Воно розглядалося як засіб тиску або компенсаторна реакція на дії адміністрації. Подібна логіка конфлікту узгоджується з уявленнями ранньомодерного суспільства про справедливість і допустимі межі спротиву.

Відсутність розгорнутої символічної риторики на початковому етапі конфлікту свідчить про його локальний характер. Проте подальший розвиток подій засвідчив, що саме ця логіка поступово зазнала трансформації.

Подальший перебіг Кричевського повстання засвідчує якісну зміну характеру конфлікту. Йдеться не лише про ескалацію насильства чи ускладнення організаційних форм руху, але про трансформацію самої логіки соціальної дії, у межах якої локальний протест набуває виразного символічного виміру. Конфлікт поступово виходить за межі звичних моделей локального спротиву, що виявляється передусім у зміні механізмів легітимації повстанського руху.

У цьому контексті доцільним є використання поняття трансферу повстанської моделі. Трансфер передбачає перенесення структур соціальної та політичної дії, які включають не лише практики, але й символічні та легітимаційні механізми.

Трансфер не тотожний ані запозиченню, ані впливу. Йдеться про перенесення цілісних структур, які у новому соціальному середовищі зазнають адаптації та трансформації. У цьому сенсі певна модель соціальної дії функціонує поза первинним контекстом її формування.

Застосування цієї перспективи дозволяє розглядати Кричевське повстання як конфлікт, у межах якого відбувається перенесення символічних і риторичних структур, характерних для українського повстанського середовища XVII–XVIII ст. Апеляція до сакралізованих образів влади, спадкової легітимності та історичної справедливості виступала важливим інструментом мобілізації та символічної організації конфлікту.

У випадку Кричева подібні структури не були первинною

характеристикою конфлікту. Початковий етап руху демонструє логіку локального протесту без розгорнутої символічної надбудови. Саме тому поява нових механізмів легітимації набуває особливого значення.

Трансфер повстанської моделі виявляється у зміні способів інтерпретації конфлікту. Локальна соціальна напруга поступово переозначається у категоріях боротьби, що забезпечує моральне та ідеологічне виправдання насильства.

Трансферована модель включає сакралізацію лідерства, апеляцію до спадкової легітимності, конфесійну інтерпретацію конфлікту та символічну легітимацію насильства. Ці елементи функціонують як частини цілісної структури мобілізації.

Особливістю Кричевського повстання є те, що трансфер відбувається у соціально-політичному просторі, який структурно відрізнявся від українського повстанського середовища. Перенесені символічні структури неминуче зазнавали трансформації, що зумовлювало внутрішню напругу моделі.

У цьому сенсі трансфер повстанської моделі слід розглядати як процес включення локального конфлікту у ширший символічний горизонт ранньомодерного суспільства.

Саме у цій площині слід інтерпретувати подальшу еволюцію повстання та роль Василя Воцила.

Поява Василя Воцила у структурі повстанського руху становить один із ключових моментів трансформації Кричевського конфлікту. Йдеться не лише про зміну персонального складу повстанського лідерства, але про формування нової моделі легітимації влади, у межах якої постать лідера набуває принципово іншого символічного статусу.

У джерелах Василь Воцило постає як фігура, чия роль у конфлікті поступово виходить за межі функцій локального координатора спротиву. Якщо на ранніх етапах руху його діяльність не вирізнялася концептуально від дій інших активних учасників повстання, то у процесі ескалації конфлікту його постать починає виконувати іншу функцію, безпосередньо пов'язану з проблемою символічної легітимації.

Самопрезентація Воцила як «внука Богдана Хмельницького», зафіксована у маніфесті 1744 р. (Гильдебрандт, 1870: 522), становить центральний елемент цієї трансформації. З формально-юридичної перспективи подібна претензія може бути кваліфікована як самозванство. Водночас у межах ранньомодерної політичної культури подібні явища мали значно складнішу функціональну природу та не можуть бути редуковані до винятково індивідуальної авантюри.

Самозванство у ранньомодерному середовищі виступало не лише формою персональної стратегії, але й усталеним механізмом символічної реконфігурації влади (Бовгиря, 2017: 2-6). Апеляція до сакралізованої спадковості, генеалогічної легітимності або історичної традиції дозволяла конструювати альтернативні моделі авторитету у ситуаціях соціальної кризи. У цьому сенсі претензія Воцила набуває значення не стільки біографічного факту, скільки інструмента символічної організації конфлікту.

Апеляція до образу Богдана Хмельницького мала принципово важливе

значення. У ранньомодерному політичному уявленні Хмельницький поставав не лише як історична постать, але як символ легітимного повстанського лідерства, носій сакралізованого авторитету та уособлення справедливого політичного порядку. Звернення до цього образу дозволяло включити локальний конфлікт у ширшу систему історичних та політичних смислів.

У цьому контексті самопрезентація Воцила виконувала кілька взаємопов'язаних функцій. Передусім йдеться про сакралізацію повстанського лідерства. Лідер постає не як один із учасників конфлікту, але як носій особливого статусу, що виходить за межі звичних соціальних ролей. Подібна сакралізація сприяла підвищенню символічного авторитету лідера та розширенню мобілізаційного потенціалу руху.

Водночас апеляція до спадкової легітимності виконувала функцію реконфігурації самого конфлікту. Соціальний протест поступово переозначається як боротьба за відновлення певного «законного» порядку, у межах якого повстання репрезентується не як порушення соціальної ієрархії, але як форма її виправлення. Подібна риторична стратегія дозволяла символічно нейтралізувати потенційну делегітимацію насильства.

Суттєвим є й мобілізаційний вимір цієї стратегії. Символічна легітимація лідера сприяла формуванню нової конфігурації колективної ідентичності, у межах якої учасники руху могли інтерпретувати власну соціальну дію як частину ширшого історичного процесу. Локальний конфлікт у такій рамці набував надлокального значення.

Особливо показовим є те, що самозванство у випадку Воцила функціонувало не ізольовано, але у взаємодії з іншими символічними структурами конфлікту. Йдеться про конфесійний дискурс, моральну легітимацію насильства та трансформацію уявлень про допустимі межі соціальної дії. У цьому сенсі постать лідера виступає елементом ширшої символічної системи, а не лише індивідуальним феноменом.

Водночас подібна модель легітимації містила внутрішні обмеження. Сакралізація лідерства, з одного боку, сприяла мобілізації, але з іншого — підсилювала персоналізовану залежність руху від постаті лідера. Символічна конструкція влади виявлялася структурно нестійкою у разі руйнування персонального центру легітимації.

У цьому контексті постать Василя Воцила постає як ключовий агент трансферу повстанської моделі. Саме через механізми символічної легітимації відбувається включення локального конфлікту у ширшу систему повстанських уявлень, характерних для українського соціально-політичного простору.

Найбільш концентрованим вираженням цієї символічної стратегії став маніфест 1744 р., який дозволяє зафіксувати завершену форму реконфігурації конфлікту.

Маніфест Василя Воцила 1744 р. посідає ключове місце серед джерел завершальної фази Кричевського повстання. Його значення визначається не лише інформативною цінністю, але передусім функцією у структурі конфлікту. Документ постає не стільки як опис подій, скільки як інструмент символічної організації повстанського руху.

Опублікований у ХІХ ст. у журналі «Русская старина» (Гильдебрандт, 1870: 522), маніфест зберіг риторичну структуру, характерну для ранньомодерних політичних текстів. Уже сама форма документа фіксує зміну способу артикуляції конфлікту: локальний протест набуває завершеної дискурсивної форми.

У межах тексту повстання інтерпретується не як локальне протистояння, але як боротьба, що отримує символічне та моральне обґрунтування. Центральним структурним елементом виступає самопрезентація автора та апеляція до спадкової легітимності (Гильдебрандт, 1870: 522).

Маніфест засвідчує трансформацію логіки легітимації насильства. Насильство постає як морально виправдана форма соціальної дії, інтегрована у систему символічних смислів. Документ виконував функцію стабілізації конфлікту, пропонуючи інтерпретаційну рамку, у межах якої повстання репрезентувалося як боротьба за відновлення порядку.

Водночас маніфест фіксує межі символічної реконфігурації конфлікту. Дискурсивна конструкція руху виявляється значно ширшою за його локальні структурні можливості, що дозволяє розглядати документ як індикатор внутрішніх напруг трансформованої повстанської моделі.

Подальший перебіг повстання засвідчує трансформацію характеру конфлікту, яка проявлялася не лише у зростанні насильства, але у зміні логіки соціального протистояння. Радикалізація постає не як ситуативна ескалація, але як структурний процес, пов'язаний із тривалістю конфлікту та зміною механізмів його легітимації.

На ранніх етапах насильство мало переважно інструментальний характер і виконувало функцію тиску на представників адміністрації. Подібна логіка передбачала наявність певних меж допустимого насильства, визначених усталеними соціальними уявленнями.

У процесі ескалації конфлікту ці межі зазнають трансформації. Насильство дедалі менше сприймається як інструментальна дія та набуває морально обґрунтованого характеру. Соціальний протест переозначається у категоріях боротьби, що сприяє розширенню меж легітимного насильства.

Особливо показовою є зміна образу противника. Якщо у початковій фазі насильство було спрямоване проти конкретних носіїв влади, то у завершальній фазі противник дедалі частіше постає як узагальнена соціальна або конфесійна категорія. Подібна трансформація визначає характер радикалізації та зміну структури конфлікту.

Радикалізація супроводжувалася і внутрішніми суперечностями. Розширення форм насильства посилювало конфліктну поляризацію та водночас створювало додаткові ризики для самого руху.

У цьому контексті особливого значення набуває антиєврейське насильство як один із найбільш виразних індикаторів радикалізації конфлікту.

Антиєврейське насильство завершальної фази Кричевського повстання є показовим індикатором трансформації конфлікту. Його аналіз потребує розмежування між первинними соціально-економічними суперечностями та процесами радикалізації.

Єврейське населення Кричевського староства було інтегроване у структуру магнатського господарства переважно у межах орендарських та посередницьких функцій (Мелешко, 1982: 96-100). Подібна позиція зумовлювала його видимість у системі адміністративно-фіскальних відносин та сприяла персоналізації соціальної напруги.

Водночас джерела початкової фази конфлікту не фіксують ознак системного антиєврейського насильства (Лойка, Мялешка, 1988: 39-41). Його поява простежується у процесі радикалізації руху та пов'язана зі зміною символічної рамки конфлікту.

Радикалізація сприяла узагальненню образу противника, у межах якого конфесійна належність набувала статусу символічної категорії. Антиєврейське насильство постає у цьому сенсі як елемент символічної реконфігурації конфлікту, а не виключно наслідок економічних антагонізмів.

Подібні практики були характерними для низки ранньомодерних конфліктів і відображали трансформацію уявлень про легітимні об'єкти насильства. У випадку Кричева вони засвідчують зміщення логіки насильства у площину символічного протистояння.

Водночас розширення масштабів насильства мало структурні наслідки для самого руху, посилюючи репресивну реакцію влади та звужуючи можливості локальної стабілізації конфлікту.

Радикалізація Кричевського повстання супроводжувалася посиленням конфесійної риторики, яка у завершальній фазі конфлікту набуває функції символічної легітимації. Релігійна мова виступала не лише засобом опису подій, але механізмом інтерпретації соціального протистояння.

Конфесійний дискурс не був первинною причиною конфлікту, однак у процесі ескалації він інтегрується у структуру повстанського руху. У ранньомодерному соціальному просторі релігійна риторика виконувала універсальну функцію символічної організації соціального досвіду.

Посилення конфесійної артикуляції сприяло зміні логіки легітимації насильства та трансформації образу противника. Конфесійна належність дедалі частіше функціонувала як маркер символічної диференціації, що підсилювало конфліктну поляризацію.

Водночас конфесійний дискурс виконував функцію моральної стабілізації конфлікту, інтегруючи насильство у систему символічних виправдань. Подібна реконфігурація сприяла консолідації руху, але водночас ускладнювала можливості локальної стабілізації.

У цьому сенсі конфесійна риторика постає як структурний елемент радикалізації та символічної трансформації конфлікту.

Поразка Кричевського повстання постає як закономірний результат структурної конфігурації конфлікту, у межах якої символічна інтенсивність руху не була підкріплена відповідними ресурсними та організаційними можливостями. Аналіз завершальної фази дозволяє розглядати поразку як наслідок системної невідповідності між характером мобілізації та структурними параметрами локального соціального простору.

Одним із визначальних чинників виступала регіональна обмеженість

повстання. Конфлікт залишався локалізованим у межах Кричевського староства та не трансформувався у міжрегіональний рух, що суттєво звужувало мобілізаційний потенціал і посилювало структурну вразливість повстанського середовища (Лойка, Мялешка, 1992: 118-121).

Водночас радикалізація конфлікту супроводжувалася зростанням символічної інтенсивності. Сакралізація лідерства та апеляція до спадкової легітимності сприяли мобілізації, однак не супроводжувалися відповідною трансформацією організаційної інфраструктури руху.

Особливого значення набуває проблема персоналізованої легітимації. Символічна модель влади, пов'язана з постаттю Василя Вошила, забезпечувала стабілізацію мобілізаційних процесів, але водночас підсилювала залежність руху від фігури лідера. Руйнування персонального центру легітимації спричиняло не лише організаційні, але й системні наслідки (Гильдебрандт, 1870: 522). Суттєвим чинником виступала й динаміка радикалізації. Розширення форм насильства посилювало конфліктну поляризацію, звужувало можливості для локальної стабілізації та сприяло посиленню репресивної реакції влади.

Тривалість конфлікту сприяла поступовій ерозії мобілізаційних ресурсів. Локальний характер повстання обмежував можливості стабільного відтворення соціальної бази руху, що виявлялося у фрагментації середовища та зниженні інтенсивності мобілізації.

Особливо показовим є парадокс завершальної фази конфлікту. Символічна інтенсивність повстання посилюється саме у період структурного виснаження руху, що дозволяє розглядати поразку як наслідок невідповідності між символічною логікою мобілізації та ресурсними можливостями.

У цьому сенсі завершення Кричевського повстання демонструє межі трансферу повстанської моделі у локальному соціальному просторі.

Висновки. Кричевське повстання 1740–1744 рр. постає як складний соціальний конфлікт, динаміка якого не зводиться до соціально-економічних пояснювальних схем. Його аналіз у межах концепції трансферу повстанської моделі дозволяє розглядати конфлікт як приклад перенесення символічних і легітимаційних структур у новий соціально-політичний контекст.

Трансфер повстанської моделі виявляється передусім у трансформації механізмів легітимації. Поява символічно насичених стратегій, зокрема сакралізація лідерства та апеляція до спадкової легітимності, сприяла реконфігурації конфлікту та розширенню його мобілізаційного потенціалу. У цьому процесі постать Василя Вошила виконувала ключову функцію, оскільки саме через механізми символічної легітимації відбувалося включення локального конфлікту у ширшу систему смислів.

Маніфест 1744 р. фіксує завершену форму цієї трансформації. Документ засвідчує якісну зміну логіки конфлікту, у межах якої соціальний протест переозначається у категоріях морально й історично легітимованої боротьби. Подібна реконфігурація конфлікту створювала умови для радикалізації форм соціальної дії та зміни характеру насильства.

Радикалізація повстання постає у цьому контексті як структурний процес,

безпосередньо пов'язаний зі зміною символічної рамки конфлікту. Трансформація уявлень про допустимі форми насильства та узагальнення образу противника визначали характер завершальної фази протистояння. Антиєврейське насильство у цьому сенсі виступає не ізольованим феноменом, але індикатором глибших процесів символічної реконфігурації конфлікту.

Поразка повстання засвідчує межі трансферу повстанської моделі у локальному соціальному середовищі. Символічна інтенсивність мобілізації не була підкріплена відповідними ресурсними та організаційними можливостями руху, що зумовило структурну вразливість повстанського середовища. Завершальна фаза конфлікту демонструє парадоксальне співіснування посилення легітимісної риторики та виснаження мобілізаційних ресурсів.

У цьому сенсі Кричевське повстання дозволяє розглядати трансфер повстанських моделей як складний процес адаптації символічних структур до конкретних соціально-політичних умов. Конфлікт виявляє як мобілізаційний потенціал трансферованих легітимісних механізмів, так і структурні обмеження їх функціонування у локальних конфігураціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

- Бовгіря, 2017 – Бовгіря А. Самозванство в Україні XVII–XVIII ст. *Historians.in.ua*. С.1-12. URL: <https://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1788-andrii-bovhyria-samozvanstvo-v-ukraini-xvii-xviii-st>
- Гильдебрандт, 1870 – Гильдебрандт П. А. Васко-Вошило, внук Богдана Хмельницкого. 1744 г.. Русская старина. 1870. Т. 2. С. 522–524.
- Игнатенко, 1974 – Игнатенко А. П. Борьба белорусского народа за воссоединение с Россией (вторая половина XVII–XVIII вв.). Минск, 1974. 190 с.
- Лойка, Мялешка, 1988 – Лойка П. А., Мялешка В. І. Паўстанне сялян пад кіраўніцтвам Вашчылы. Мінск, 1988. 159 с.
- Лойка, Мялешка, 1992 – Лойка П. А., Мялешка В. І. І ўзняўся люд просты. Мінск, 1992. 255 с.
- Мелешко, 1982 – Мелешко В. І. Классовая борьба в белорусской деревне во второй половине XVII–XVIII вв. Минск, 1982. 223 с.
- Мялешка, 1971 – Мялешка В. І. Крычаўскае паўстанне. *Польмя*. 1971. № 1. С.172-181.
- Яковенко, 2012 – Яковенко Н. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – початку XVIII століття. Київ: Laurus, 2012. 472 с.

REFERENCES

- Bovhyria, 2017 – Bovhyria A. Samozvanstvo v Ukraini XVII–XVIII st. [Imposture in Ukraine in the 17th–18th Centuries]. *Historians.in.ua*. S.1-12. URL: <https://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1788-andrii-bovhyria-samozvanstvo-v-ukraini-xvii-xviii-st> [in Ukrainian].
- Gildebrandt, 1870 – Gildebrandt P. A. Vasko-Voshchilo, vnuk Bohdana Khmelnytskogo. 1744 g. [Vasko-Voshchilo, Grandson of Bohdan Khmelnytsky. 1744]. *Russkaia starina*. 1870. Vol. 2. S.522-524. [in Russian].
- Ignatenko, 1974 – Ignatenko A. P. Borba belorusskogo naroda za vossoedinenie s Rossiei (vtoraia polovina XVII–XVIII vv.) [The Struggle of the Belarusian People for Reunification with Russia (Second Half of the 17th–18th Centuries)]. Minsk, 1974. 190 s. [in Russian].
- Loika, Mialeshka, 1988 – Loika P. A., Mialeshka V. I. Paustan'ne sialian pad kirawnitstvam Vashchyly [Peasant Uprising Led by Vashchyla]. Minsk, 1988. 159 s. [in Belarusian].
- Loika, Mialeshka, 1992 – Loika P. A., Mialeshka V. I. I uzniaus' liud prosty [And the Common People Rose]. Minsk, 1992. 255 s. [in Belarusian].
- Meleshko, 1982 – Meleshko V. I. Klassovaia borba v belorusskoi derevne vo vtoroi polovine XVII–XVIII vv. [Class Struggle in the Belarusian Countryside in the Second Half of the 17th–18th Centuries]. Minsk, 1982. 223 s. [in Russian].
- Mialeshka, 1971 – Mialeshka V. I. Krychavskae paustan'ne [The Krychow Uprising]. *Polymia*. 1971. No. 1. S.172-181. [in Belarusian].
- Yakovenko, 2012 – Yakovenko N. Dzerkala identychnosti. Doslidzhennia z istorii uiavlenn ta idei v Ukraini XVI – pochatku XVIII stolittia [Mirrors of Identity. Studies in the History of Ideas and Mentalities in Ukraine, 16th – Early 18th Centuries]. Kyiv: Laurus, 2012. 472 s. [in Ukrainian].

Перше надходження – 10.02.2026
Прийнято до друку – 03.03.2026
Оприлюднено на сайті – 06.05.2026

DOI: 10.31499/2519-2035.14.2026.358601
УДК 94:061.22(477.74)

Вікторія ДОБРОВОЛЬСЬКА,
orcid.org/0000-0002-5262-7425
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри соціально-гуманітарної підготовки
Херсонської державної морської академії
(Україна, Херсон)
viado@ukr.net

ІНЖЕНЕРНІ ІННОВАЦІЇ МИКОЛАЇВСЬКОГО ВІДДІЛЕННЯ ІРТТ У ПРОЄКТАХ РОЗБУДОВИ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті досліджується роль Миколаївського відділення Імператорського Руського технічного товариства у створенні міського водопроводу на початку ХХ ст. Проаналізовано ключові інженерні й управлінські інновації: запровадження електричних відцентрових насосів, спорудження водонапірної гіперболоїдної вежі В. Шухова, облік водоспоживання та об'єднання водопроводу з міською електростанцією. Доведено, що фахова експертиза та політика ресурсозбереження місцевої технічної інтелігенції – членів Миколаївського відділення ІРТТ – дозволили місту уникнути критичного дефіциту бюджету. Цей успішний історичний досвід інфраструктурної оптимізації є надзвичайно актуальним для сучасної відбудови міста.

Ключові слова: Миколаївське відділення ІРТТ, інженерні інновації, міський водопровід, міське господарство, технічна інтелігенція, ресурсозбереження.

Viktoriia DOBROVOLSKA,
orcid.org/0000-0002-5262-7425
PhD in Historical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Social and Humanitarian Training
Kherson State Maritime Academy
(Ukraine, Kherson)
viado@ukr.net

ENGINEERING INNOVATIONS OF THE MYKOLAYIV BRANCH OF THE IRTS IN URBAN INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT PROJECTS AT THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

The article investigates the fundamental role of the Mykolayiv Branch of the Imperial Russian Technical Society (MB IRTS) in the design, construction, and operation of the city's centralized water supply system at the beginning of the twentieth century. Rapid urbanization exhausted the traditional well-based water supply, creating sanitary threats and hindering urban development. Resolving this infrastructure crisis was complicated by municipal financial insolvency, requiring independent scientific and technical arbitration. The main thesis is that the MB IRTS played a defining role in creating the city's water supply system by transforming professional expertise and resource-saving principles into effective engineering and managerial solutions.

The first argument is that the institutional integration of technical intelligentsia into municipal management allowed the city to avoid serious financial crises. MB IRTS experts blocked economically unjustified projects, such as the initial 2.4 million ruble proposal, and optimized the water supply network by reducing ring main pipe diameter from 14 to 10 inches, yielding direct savings of municipal capital. Specifically, the article underscores the roles of H. Teodorovych, Kh. Matvieiev, V. Soboliev, H. Yurchenko, K. Parizo-de-la-Valette, P. Menkini, L. Rode, D. Kyriakov, K. von Essen, and H. Vlastelytsia, whose professional oversight ensured the project's technical and financial success.

The second argument concerns technological innovation in water extraction. Engineer Kh. Matveev initiated a